

REVISTA

DEL

CENTRE DE LECTURA

ANY IX. ————— REUS, DESEMBRE DE 1928 ————— Núm. 188

Tretze proverbis explicats

El proverbi en tota la seva vastíssima extensió de formes i maneres, constitueix la flora del llenguatge. Aquest resultaria en sí monòton i mancat de relleu si no fos per la gran abundor de girs i frases fetes que volen dir sovint el contrari del que en realitat diuen els seus mots presos en sentit exacte, just i mancat de tota poesia. Els molts milers de proverbis que conté tot llenguatge quan està en plenitud de vida són, doncs, com una preciosa estesa de magnífiques floretes de variat matig i perfumada aroma que humils campegen pel damunt d'un herbei tot verd al qual donen relleu i un major sentit de vida. Totes tenen el seu perquè i el seu origen. Tasca molt llarga fóra escatir el neixement d'alguns d'ells que arrenquen de la més fonda fibra de la civilització i que ens han estat llegats de les llengües clàssiques.

Més al costat d'aquests grans proverbis comuns a totes les llengües, n'hi ha molts d'altres de més humils, però que no per això deixen de tenir el seu gran valor, i dels quals ens és més possible arribar-ne a escatir ço que segons el poble va motivar la seva formació. Anem a veure'n alguns d'aquests com a petita mostra del molt que sobre aquest interessantíssim tema podria dir-se.

I. ALT COM UN SANT PAU

Es diu per a significar que una persona és molt alta, sobrepassant la mida general. Aquesta dita conté un error popular, puix segons la tradició Sant Pau era petit, tant que quan els seus enemics el perseguïen, els seus deixebles el varen posar dintre d'un cove i el varen baixar amagat fora de la muralla de la ciutat podent així escapar. Aquesta escena es troba representada en un notable mosaic del vestíbul de la casa de

convalescència de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, mosaic representatiu de la vida de Sant Pau. La dita popular amb tot i encloure una falsa idea sobre la figura de Sant Pau té el seu fonament. El gremi de daguers i mestres de tall de Barcelona, té com a patró Sant Pau, i antigament, sempre que sortia el gremi en corporació o una representació oficial del mateix, anava presidida per un home dels més alts i grosos que es trobaven representant el Sant, vestit com aquell amb llarga túnica, adornada la cara amb llarga barba i amb una gran espasa al coll. Aquest personatge concorria a tots els actes i cerimònies públiques de la ciutat en què intervenien els gremis, anant a les recepcions i processons com un de tants entremesos, gosant de gran popularitat.

Es curiós de notar que el poble, en la seva comparança, no diu "Alt com Sant Pau", sinó "Alt com *un* Sant Pau". Ço que pot venir a dir que ja es sabia que el Sant veritable era petit, i que sols eren alts aquells que el representaven, volgüent el poble en la seva dita referir-se a un d'aquells.

II. FER UN NUS A LA CUA

S'aplica aquesta frase per a significar quan en una cosa ja no hi ha res més a fer, o quan ja no hi ha remei o manera d'evitar un perjudici o alguna cosa ja llesta i acabada.

L'origen d'aquesta frase es un vell conte de navegants. En una ocasió, quan encara es navegava amb embarcacions de vela, una barca catalana va trobar calma prop d'una terra salvatge on abundaven moltes feres, especialment els tigres. L'embarcació restà molts dies sense poder moure's de lloc, arribant la tripulació a consumir tota l'aigua que portaven a bord. No quedà més remei que baixar dos homes a terra a fer aigua, arrostrant el perill d'ésser devorats per una fera. Baixaren dos homes amb una grossa bota en cerca d'aigua dolça. Per a poder-la omplir amb més rapidesa, la bota estava oberta per un dels seus caps, dels que amb facilitat se'n treia el tap. Mentre estaven omplint la bota, vegeren venir un gros tigre, el qual bramulava ferament, els dos mariners desseguida tombaren la bota encarant-la cap a la fera i amagant-se ells dos darrera d'aquella, el tigre embestí la bota ficant-se dintre, aleshores els mariners varen tombar aquesta cap per avall empresonant així al tigre que no parava de bramar i revolcar-se per dintre de la seva estreta presó.

El perill ja estava de moment conjurat, puix la terrible fera estava ben tancada dintre de la bota que amb força apretaven els dos gats de mar, però quan aquests deixarien d'apretar per a fugir cap a la nau, el tigre que no parava de roncar, tombaria la bota amb revolada i els empaitaria no oferint gaire dubte sobre el resultat que l'escena pogués obtenir. Mentre els dos pobres mariners estaven més capficats sense sapiguer com sortir-se de l'aventura, el tigre que no parava de revolcar-se per dintre de la bota, va treure la cua pel forat d'aquesta, i un dels dos tingué una idea lluminosa, la de fer-li un nus a la cua, ço que el privaria de poder-la tornar a escórrer pel forat, quedant així el tigre lligat a la bota i impossibilitat de sortir d'aquesta, donant temps als mariners de fugir. Així mateix ho varen fer, retornant tranquil·lament cap al seu

vaixell on varen contar l'aventura amb gran satisfacció deixant el tigre lligat per la cua dintre de la bota on encara deu ésser si no s'ha mort.

La llegenda no pot ésser més inverosímil, i es comprèn que el poble li hagi donat un sentit irònic, i que quan es vulgui cercar arreglo o solució a una cosa en la que res ja no es pot fer, en sentit d'ironia, es digui: *Ja li podeu fer un nus a la cua.*

III. ANAR FENT, COM EN MET DE RIVES.

S'empra per a indicar una plàcida indiferència sobre el temps que passa, el descabellament de la vida sense cap nota de fort relleu, en tranquila monotonia, sense cap nota sobressortint, ni que cap fet atregui l'atenció ni que alteri l'ordinari transcurs del temps.

Conten que al poble de Rives del Fresser hi havia un pobre home mig beneit que quan li preguntaven alguna cosa, sempre solia contestar: *Anar fent*. Un dia el pobre home va caure al Fresser i uns passants que ho varen veure el varen cridar, disposant-se a salvar-lo, més el pobre tonto mentre la corrent se l'emportava riu avall, no parava de respondre a cada veu dels que volien salvar-lo, *Anar fent, anar fent*, fins que es va ofegar. Dintre de la simple imaginació del pobre atontat el fet d'haver caigut al riu, i d'estar a dos passos de la mort, no tenia cap importància, i per ell el temps en aquells desesperats moments encara lliscava sense cap nota de color sobressortint. Per això en cridar-lo va contestar com sempre durant la seva vida: *Anar fent*.

IV. ÉSSER UN PESCALLUNES

Es un qualificatiu que s'aplica a una persona de poc alcanç intel·lectual, a la que fàcilment se fa creure una cosa absurda i inverosímil. Se l'usa molt en sentit pluralitzat, aplicant-la potser més a multituds i col·lectivitats que a persones aïllades, molt especialment com a befa de la gent o habitants d'un poble. L'he trobada varies vegades aplicada a diversos pobles, atribuint en tots els casos el seu origen a un mateix fet de popular estultícia.

Conten que una nit un traginer anant de camí va tenir de passar per una riera, i quina no era la seva sorpresa en veure que dintre d'aquesta hi havia la lluna, retratada a l'aigua, naturalment, però que el pobre home que era bastant babau, va pensar-se que era de bo de bo, i que per un accident hi havia caigut. Desseguida va deixar els animals que portava lligats a un arbre, i va córrer cap al seu poble, en cerca d'ajuda per a anar a salvar la pobre lluna que havia caigut dintre la riera abans no s'ofegués i no perdés la brillantor. Van tocar a sometent les autoritats del poble van fer aixecar tots els veïns que van comparèixer tots armats amb les seves eines adequades per a poder treurer la lluna de l'aigua, i amb gran cautela perquè cap altre poble veí no hagués esment de la cosa i no els passés al davant en el gran honor de pescar la lluna, van armar gran cua fent cap tot el veïnat a la riera. Essent allí van estudiar diversos sistemes de portar a cap l'empresa creient com el més adequat el tirar una corda a l'aigua amb un gros ham lligat a la punta per a veure de pescar la lluna com un peix, puix el lloc on havia caigut era molt fondo, i no permetia el maniobrar amb parpals.

Així ho feren, van tirar la corda a l'aigua, cap al fons de la riera, i no va trigar a enganxar-se amb el cantell d'una roca creient desseguida la gent que ja l'havien enganxada. Tots es van posar a estirar la corda, puix el gros pes de la lluna reclamava molta força, i amb forta estravada, van trencar la corda caient tots per terra, de cara al cel, per raó de la posició adoptada per a estirar la corda, veient tots aleshores que la lluna ja tornava a brillar en el firmament, puix, segons ells, tan forta va ésser l'estirada que els va fer caure de coreoll que van fer saltar la lluna enlaire anant a parar al cel altra vegada on sempre ha seguit estant mercès a la tasca i esforços fets per ells per a pescar-la i salvar-la.

V. SEMBLA QUE HAGIN PENJAT ALGUNA BRUIXA.

S'empra aquesta dita, per a significar que fa molt vent. En dies de fortes ventades que fan el trànsit molest i difícil, sol exclamar-se, com cercant una mena de raonament a l'inclement alteració de l'atmòsfera: *Sembla que s'hagi penjat alguna bruixa*.

Aquesta frase té el seu origen en una vella creença de bruixes. El poble humil, d'imaginació fecondíssima, ha estat sempre creador d'éssers fantasiosos de sobrenatural i monstruosa figura, relacionant molt sovint amb ells els fenòmens que a la seva senzilla comprensió esdevenen inexplicables. En les alteracions atmosfèriques les bruixes hi tenen gran intervenció. Per tota l'alta muntanya catalana creuen que elles són les que congrien les pedregades i que uns dies abans de pedregar corren de nit pels corrals esquilant a les cabres, que celebren grans reunions on acuden totes elles, presidint l'assemblea un vell boc, i que allí fabriquen les pedres posant dintre de cada una un pel de cabra. Els pastors i pagesos després d'una pedregada agafen les pedres amb la mà fent-les fondre amb l'escalfor d'aquesta, i creuen veure en el palmell de la seva mà com a residu de l'aigüalida pedra, un pel de cabra que aquella contenia en el seu interior. Apart d'aquesta són vàries altres les preocupacions del poble relacionades amb les bruixes i l'atmòsfera. Més anem a la del vent que ara ens ocupa.

El poble creu que quan una bruixa no compleix el seu comés amb prou satisfacció de les seves companyes, aquestes li fan com un judici que sempre acaba penjant-la. Aquest judici és sempre fet al camp ras indicant ja el poble diferents llocs on es solen celebrar, i a l'objecte de que cap mortal no pugui sorprendre la seva reunió, desencadenen els vents que bufen amb boja fúria, fent impossible que ningú, ni de molt llarga distància, pugui acostar-se al lloc de la reunió i pugui sorprendre la facècia. Quan ventaja fort, el poble creu que es degut a la celebració d'un d'aquests concilis o tribunals de bruixes, en els que n'és penjada una per *mala bruixa*.

Se citen varis llocs com a predilectes de les bruixes per a fer-hi llurs conxorxes. Per tota la costa de Llevant, la gent de mar quan hi ha fortes ventades, creu que s'han reunit les bruixes a l'entorn del dolmen de Pedra gentil, situat prop d'Arenys, i més d'una persona hi ha que l'endemà d'un dia de vent, ha cregut veure una bruixa penjant encara del dolmen.

VI. TREURE LA POST DEL LLIT.

Aquesta dita, molt comuna a Barcelona, s'usa per a significar un nou entaulament

de concòrdia entre un matrimoni que per efecte d'alguna petita incidència conjugal, hagi passat uns dies de relacions tivanttes.

Aquesta dita té el seu origen en una petita faula popular. Un marit i muller van tenir una diferència, de la que se'n va originar una discussió, tan forta, que van arribar fins a l'extrem de posar una post travessera enmig del llit, per a evitar tota mena de contacte i per a establir una mena de frontera entre el matrimoni. Tal com els dies van anar passant l'agror va anar minvant, i renaixent en l'esperit del matrimoni la tendència a la mútua cordialitat; però cap dels dos volia ésser el que desdís i proposés destruir la frontera establerta. Un vespre, el marit, estant al llit, va estornudar, i la muller seguidament li va dir.

—Valgat Déu, marit Andreu.

—De bon cor m'ho dius, muller?

—De bon cor t'ho dic, marit.

—Doncs, la post fora del llit.

Quedant així fetes novament les paus.

VII. EL TEMPS PASSA I LA JOANA BALLA.

Es una de les dites més boniques i substancials del nostre llenguatge, emprada per a significar l'acció del temps el qual llisca i s'esmuny sovint de manera inadvertida i amb insospitada rapidesa sense que res ni ningú el pugui fer aturar ni un moment, ni el breu espai d'una alenada. Totes les forces del món conjuntes no són possibles per a deturar ni un imaginari moment el pas inexorable del temps que corre i rodola contra tot i tothom. El nostre poble enclou aquest sentit de popular filosofia en la senzilla dita del *temps passa i la Joana balla*.

L'origen d'aquesta dita és segurament la llegenda bíblica de Salomé, la gran dançarina, filla del rei Herodes, enamorada de l'evangelista Sant Joan davant del qui executava les seves més impúdiques dances per a fer caure el Sant en temptació, sense que mai els seus meravellosos encants, ni l'art voluptuós de la seva dansa temptadora, haguessin lograt commoure en res la virtut del Sant, causant la desesperació de Salomé, que convertia en fúria el seu art de la dansa, en no veure satisfet el seu amor. Herodes sentia una gran passió en la contemplació de la seva filla mentre dansava. Un jorn aquell volia que dansés, més ella malhumorada per la dissort dels seus amors, no en tenia ganes. Son pare furiós jurà i conjurà, prometé i oferí el que sa filla li demanés per tal que li fes fruir del goig de la seva dansa, i Salomé, la dansatriu, furiosament engelosida per l'indiferència del Sant, li demanà el cap d'aquest en canvi de la dansa. El ferotge Herodes, el feu cercar i decapitar pels seus soldats, fent-lo portar a sa filla, que en presència del cap i davant del seu pare executà la més graciosa de les seves dances.

Per crim tant horrorós i sacríleg com la decapitació d'un Sant per a satisfer el seu desvari de passió amorosa, Salomé fou damnada a dansar eternament i la seva dansa, no s'ha interromput més pels segles dels segles, essent obligada a ballar mentre el món sigui món en càstic del seu pecat. El poble uneix a l'idea del temps que volant passa,

el record de la filla d'Herodes que inexorablement balla, nomenant-la Joana en record del sacrifici de l'evangelista Sant Joan, plasmant tota la llegenda en la bella frase de *el temps passa i la Joana balla*.

VIII. ÉSSER MÉS BALLADOR QUE LES FILLES DEL REI HERODES.

Aquesta dita té el mateix origen que l'anterior, i és usada com a tema de comparació per les persones molt aficionades a la dansa a les que se'ls diu que són més balladores que les filles del rei Herodes.

La llegenda de la dansatriu Salomé ha pres cos en l'esperit del poble, que la fa servir com a tipus de comparança, com a una exageració de l'afició a la dansa. Demés d'aquestes dues frases transcrites, hi ha un altra bonica manifestació d'aquesta llegenda que es troba per alguns indrets de l'alta muntanya catalana, en forma de superstició. Hom creu que al punt de les dotze de la nit de Sant Joan, parant bé l'atenció, se sent cap a la llunyania, i mig difús, el so de les gralles i caramelles que produeixen la música al so de la qual dansa la Salomé o Joana de la llegenda. Cada any en tal dia i hora, la realitat de la llegenda i de la dansa de la princesa dansatriu, es manifesta al poble, perquè aquest sàpiga que l'encís del càstic encara dura i que unes terres desconegudes, la dansa eternal no s'ha interromput. La gent escolta amb religiosa devoció el so llunyà i emboirat de les gralles, creient seriosament que se sent, havent-hi la preocupació de que l'any que no es senti serà presagi de greu malestrugança, de que el poder de Déu haurà minvat en la seva influència, sentint-se per tant la Joana rellevada del càstic i que el món, perduda la llei divina, caurà en el caos i el desordre.

Pel Camp de Tarragona, Penedès i Priorat, havia estat molt popular un ball representatiu, o comèdia popular, nomenada de Sant Joan Degollici, en què es representava la degollació de Sant Joan i la dansa de Salomé davant el cap d'aquest. Aquesta representació popular feta a l'aire lliure, pot haver contribuït intensament a la propagació de la llegenda en el poble i potser fins a la creació de la present frase, i qui sab si al major arrelament de l'anterior.

IX. SEMBLAR UN ESPARRIOT, O ÉSSER MÉS LLEIG QUE UN ESPARRIOT.

Es molt comú pel Penedès i Camp de Tarragona, donant-se-li dues aplicacions. Sol comparar-se amb un esparriot a les persones estranyament vestides, mal forjades, escabellades, i d'extrany aspecte en conjunt, als esvalotats i amics de la cridòria, i la gatzara; també s'aplica a les persones de mala fesomia, i lletges.

L'esparriot és un personatge popular, avui ja quasi desaparegut en el seu propi i primitiu aspecte apareixent en alguns casos mixtificat i substituït per un altre personatge. L'esparriot era el guardador de l'ordre en les festes i organitzacions de caràcter popular, carnestoltades, balls, festes majors, aplecs i demés actes de popular caràcter. Vestia d'extravagant manera, segons els pobles, essent molt comú usar la roba de sac com a element per a la fabricació dels seus trajos, i el paper de colors molt virolats, la cara pintada i estrafeta, tant com més extranya pogués ésser millor, el cap cobert amb

berret de gresol, o cucurutxos de cartró, tots enflocats de penjarolls de vistoses coloraines, i carregats de cascavells, dels que junt amb esquellots, esquellerines i campanes, en portaven per altres parts del cos, especialment per la cintura. Solien anar armats de bastons molt llargs, o d'escombres amb els que es servien pel manteniment de l'ordre i moltes vegades provocaven el desordre. Tenien tota mena de drets i tot els era permès i tolerat mentre estaven en exercici del seu càrrec que tenia per objecte el de mantenir l'ordre i provocar la riota i la gatzara.

Pel Ripollès i la Garrotza, anaven vestits amb pells de bè, portant un parell de banyes al cap, i se'ls donava el nom de Marrà; pel Vallès està representat aquest personatge pels famosos Diablots del Ball de les Gitanes, els quals tenien tot el propi caràcter que els Marrans del Ripollès i els esparriots del Penedès, havent portat també banyes anys enrera, pel que sembla que és el mateix personatge un xic canviat i adulterat. En el ball de les Gitanes del Penedès trobem el Gitano gros o cap de colla, que va vestit de gitano, però que com els diablots del Ball de les Gitanes del Vallès fa de pinxo i cap de colla, armant camorra moltes vegades. En quasi tots els balls representatius del Penedès i Camp de Tarragona, hi ha un personatge que rep el nom de diabló, el qual té el mateix paper que l'esparriot, anant com aquell vestit de sac, moltes voltes amb picarols, i sempre amb un parell de banyes com els marrans del Ripollès. Aquest personatge també recita el seu vers, sempre fora de programa, improvitant, i de caràcter festiu i satíric, representant en la colla el paper de graciós, estant encarregat de fer ganyotes i extranyeses mentre els altres fan els seus parlaments; és també l'encarregat de mantenir l'ordre mentre els demés fan el seu paper, i d'obrir rotllo quan arriben a una plaça. Acabat el ball, passa el platet fent de captador demanant almoïna en termes provocatius i al que no li dona res li pega un cop amb una bufa que porta la que si bé no fa mal, produeix gros soroll i descobreix al que no s'ha sentit dadivós. En el Ball dels Cossiers de Mallorca, també hi ha uns diablots que van vestits de saca, que porten cascavells i banyes com els nostres.

Encara avui hi ha dos esparriots vivents amb tot el seu caràcter i en el ple exercici del seu comés, l'un és al poble de Moià, i se'l nomena el Pollo, surt en totes les processons, anant al davant per a fer por i empaitar la quitxalla, va vestit amb un cucurutxo al cap, i una mena de llarga casulla al cos, porta una pellissa, que consisteix en una pell de gat plena de palla armada al cim d'un pal, valent-se d'ella com d'arma per a fer-se obeir. És molt popular en el poble, i per tota la rodalia, i pel seu estrany trajecte presenta un aspecte molt extravagant i ensemps vistós. Un altre esparriot, curiós és el de Castelló d'Empòries, al qual no li conec nom propi, governa el Ball dels confits d'aquesta població, les parelles que dancen aquest Ball, que es fa per Carnestoltes, van disfregades, i fan la seva dansa dintre d'un clos fet enmig de la plaça. Durant el ball s'apedreguen amb confits, essent la missió de l'esparriot l'evitar que la mainada entri dintre del clos per a recollir les lleminadures, va armat amb una xeringa gegant, i fa prevaler el seu dret a xeringades d'aigua contra la quitxalla mal creient.

Fins fa pocs anys encara hi havia els esparriots de la festa de la Tornaboda, al Pla de Llobregat, en els pobles de Gavà i Viladecans. Anaven muntats dalt d'un burriquet, portant la cara estranyament empestifada, i estranyament abillats, portant

també caseavells, banyes i una escombria o bastó de manament. Obrien la marxa anant al cap de cada colla, fent-se grans acataments i reverències quan es trobaven els dos esparriots dels dos pobles respectius.

Sens dubte l'origen d'aquest personatge es antiquíssim. N'és una prova el marrà del Ripollès vestit amb una pell de bè simulant ésser un marrà. Les banyes que anem trobant en quasi tots els altres personatges d'igual missió, ens indiquen que són una derivació o reminiscència de l'antic Marrà, conservat encara amb el seu tipus primitiu en les valls afroses del Pireneu, on per raó geogràfica els costums s'hi conserven més purs. En trobar-lo en terra més plana, ja se'ns presenta més civilitzat i vestit d'home, però mantenint encara les banyes reveladores del seu vell origen. Segurament que el Marrà, el Diablot, el Gitano l'Esparriot, i el Dimoni mallorquí són un mateix personatge en diferents aspectes. En el país Base també hi ha un personatge semblant que se'l nomena *el Bobo*, i per Lleó i Castella la Vella un altre de semblant conegut amb el nom de *Cigarrón*.

Pel seu caràcter de gran popularitat entre la gent senzilla, i per l'original del seu vestit, no és gens estrany que el poble hagi pres l'esparrriot, com a tipus de comparança, aplicant-lo a les persones lletges, escabellades, baladreres, mal vestides i d'extravagant conjunt, que són les característiques que el poble veu en el tipus del popular posador d'ordre.

X. ELS COMPTES DEL GRAN CAPITÀ

Es una dita conegudíssima i s'aplica com a comparança quan uns comptes surten tèrbols, o quan algú no dona un compte prou clar de l'inversió d'alguna quantitat.

Aquesta dita té el seu origen en un fet històric ocorregut entre el rei catòlic Ferran i el generalíssim dels seus exèrcits, En Ferran de Còrdova, nomenat el Gran Capità. Quan anà a la conquesta de Nàpols, reclamà del rei, per varies vegades la tramesa de fortes quantitats per al forniment i avituallament del seu nombrós exèrcit. Al rei li van semblar fora de mida les quantitats demanades pel Gran Capità, i li envià un missatge, en el que al mateix temps que se li retreien les sumes enviades, se li demanava que dongués compte de la seva inversió. En rebre el Gran Capità el missatge, i enterar-se del seu contingut, fou immediatament contestat, detallant la inversió dels cabals, i fou immediatament entregat al portador de la reial missiva el que seguidament tornà a sortir a cavall cap a terres d'Espanya. El compte era el següent:

Dos cents mil escuts, tres cents duros i dos rals, entregats a frares, capellans i monges, perquè resin i facin llurs oracions en demanda a Déu del Triomf i victòria de les armes reials.

Un milió i mig, en cordes i benes per a lligar els presoners i curar els enemics ferits.

Cinquanta mil ducats en aiguardent per a donar a les tropes en vigílies d'entrar en combat.

Cent cinquanta mil ducats en posar i fer adobar campanes trencades i fetes malbé de tant tocar a glòria per les victòries de les nostres armes.

Cent mil ducats en guants perfumats, a fi de què els soldats no sentin el tuf dels cadàvers de l'enemic estesos pel camp de batalla.

Deu mil ducats en pòlvora i sofre.

Dos milions en picots, pales i aixades per a cavar fosses pels cadàvers dels nostres enemics.

Vuit cents mil ducats en misses de rèquiem i Te Deums al Senyor en agraïment i celebració dels triomfs de les nostres armes.

Setanta mil quatre cents quatre ducats en espies.

Cent milions per la meva paciència en haver esmentat al alt rei uns comptes demanats a qui li havia regalat un regne.

Els comptes van ésser aprovats.

XI. QUEDAR-SE PER A VESTIR SANTS.

S'aplica aquesta dita, per cert ben popular, a les dones fadrines i ja entrades en anys, volent significar amb aquest qualificatiu de què es quedaran per a vestir Sants, l'improbabilitat de què arribin a casar-se, i per tant la seva competència per a desempenyar l'honorífic càrrec de vestir i abillar els Sants, sols conferit a les solteres segons una vella costum catalana.

Les imatges de les esglésies foren per espai de molts anys fetes de fusta o d'altre substància, en la seva totalitat, així la part que representava el seu cos, com els seus vestits. En època relativament moderna s'introduí la novetat de fer o representar els Sants per mitjà d'un maniquí de fusta amb varies articulacions, ben caracteritzat de mans i cara, i se'l vestia amb roba natural. Aquesta roba era de temps en temps rentada i planxada així com reformada i millorada segons el gust de l'època. Aquesta feina era patrimoni especial de les pavordesses o prioros de l'imatge, podent sols exercir-la una dona fadrina, immaculada de tot pecat. Com que el càrrec era tingut en gran honor, la persona que l'ostentava, el conservava per espai de llargs anys fent-s'hi vella encara que li hagués estat confiat en edat madura, donant-se el cas en localitats petites, de que totes les velles fadrines del poble tinguessin al seu càrrec l'abillament d'un dels varis Sants de l'església. Per aquest fet el poble ha agermanat les idees de la vestidura de Sants amb la fadrina vella, arribant fins a establir-ne un proverbi.

XII. SI HAGUÉS SAPIGUT LO BO QUE EREN PA I NOUS, ENCARA SERIA SENYORA DE TOUS

Aquesta dita de bella filosofia popular, és molt corrent per la nova Catalunya, on el poble n'explica com a cert el seu origen, i la fa servir com exemple d'opulència i disbauxa, donant a la seva aplicació un sentit de moralitat i d'ordre, presentant a la protagonista de la frase com a exemple de mala administració i disbauxa.

Segons la llegenda, la senyoria de Tous comprenia una vastíssima extensió de territori, quasi bé la meitat de la Segarra, i la seva Senyora, el creia inesgotable, i no mirava en disbauxar. Era tant llemenca que sols li agradava per menjar moll d'os de vaca, no podent menjar altra substància perquè deia que li feia mal. Això feia que perquè la Senyora pogués menjar, diàriament s'havia de matar una vaca. Però si el moll

no era fresc del dia, tampoc li era plaent, i la resta de la bèstia sacrificada en bé de la Senyora es llençava, perquè no esqueia bé a la Senyora fer vendre les despulles puix hauria semblat que estava en misèria. La Senyora va viure molts anys, i davant d'una despesa tant gran com el sacrifici d'una vaca sols per a menjar el senzill moll, tot el patrimoni es va acabar quedant a la seva vellesa tan arruïnada que es vegé obligada d'anar a captar de porta en porta.

La primera casa on va anar a demanar almoïna, fou a un molí on desseguida la varen conèixer, i el moliner li digué:

—Senyora, nosaltres no us podem donar més que pa i nous.

La captaire va acceptar ço que el moliner li oferia, i el senzill menjar que unes setmanes abans hauria trobat rústec i bast, el va trobar aleshores ja pobre i famolenca, tan bo i tan gustós, que no pogué menys que exclamar: *Si ho hagués sapigut lo bo que eren pa i nous encara seria Senyora de Tous.*

XIII. TOTHOM TÉ LA SEVA MANERA DE MATAR PUCES.

Es una dita molt escaient i graciosa, bastant comuna que s'aplica per a significar les molt diverses maneres que hi ha de fer una mateixa cosa, aplicant-se d'una manera especial per a fer ressaltar una manera poc corrent o comuna de guanyar-se la vida i de procurar-se el pa de cada dia, per procediments extranyes.

Hi ha un petit conte que explica l'origen d'aquesta dita. En els temps en què els mitjans de locomoció eren escassos i primitius, un viatger feu cap a un gran hostal de molta anomenada per estar situat prop d'una via de comunicació molt transitada. El vianant va sopar i dormir a l'hostal i en demanar el compte, restà profundament sorprès en veure que li demanaven una quantitat excessivament elevada, tant com si haguessin estat una vintena els hostatjats, el viatger demanà la causa d'aquell preu tan crescut a l'hostaler i aquest li replicà que era la tarifa de la casa. Al viatger no li quedà altre remei que pagar fent-se el propòsit de no tornar pas a posar més els peus en aquell hostal.

De retorn del viatge que feu, i contra la seva voluntat, per causa de fort mal temps, es vegé obligat novament a hostatjar-se en el propi hostal, demanant el compte abans d'anar-se'n a dormir puix el dia següent devia emprendre novament la caminada molt de jorn. En fer-li el compte l'hostaler va veure amb gran sorpresa que la tarifa s'havia reduït tant que era molt més econòmica que la general en tots els hostals. El viatger preguntà que com podia ésser que dies abans fos tan car i aquell dia fos tan barat, a la qual cosa li replicà l'hostaler:

—Senyor, és costum d'aquesta casa el procurar no perdre mai en el negoci, per ço que sempre quan hi ha pocs dispesers, repartim el cost total del manteniment de la casa entre els que hi ha. Aquell dia foreu sol, i tingueren de pagar tot sol les despeses del dia, avui com per causa del mal temps la concurrència és major, són molts a repartir-s'ho i per això la quantitat és molt més petita. Tothom té la seva manera de governar les cases.

El viatger restà sorprès davant aquella singular manera de guanyar-se la vida l'es

pavilat hostaler el qual tenia la garantia de que mai perdria en el seu negoci. Durant la nit reparà que les puces el molestaven molt i alçant-se del llit, i volent donar a l'hostaler una lliçó de modos, prengué una pistola que tenia i les emprengué a trets contra les puces deixant el matalàs acribillat de bales i armant un terrabastall que alarmà tot l'hostal. L'hostaler comparegué estorat creient que al menys havien entrat una partida de lladres a pistolada dreta i havien assassinat la meitat dels dispesers, i encarant-se amb el viatger, li preguntà:

—Què passa, què feu?

Al que el viatger replicà:

—Mato puces; tothom té la seva manera de matar puces.

JOAN AMADES.